

izazove u svezi komunalnog razvitka, nove građanske i socijalne kulture, kvalitete planiranja, kompetentnog planiranja, upravljanja (gospodarenja) zemljištem, stvaranja ljudskog i institucionalnog potencijala, te znanstvenoistraživačkog utemeljenja.

Ključne riječi: obnova sela, ruralni razvoj, gospodarenje zemljištem, uređenje zemljišta, sudjelovanje građana, planiranje, stvaranje ljudskog i institucionalnog potencijala, Bavarska.

Primljeno: 22. svibnja 2001.

Prihvaćeno: 18. lipnja 2001.

1. »Poselite (verdorft - rurizirajte) svijet, svijetu je to potrebno ...«

»Upomoć, urbaniziramo se. Prešutno smo suglasni u pogledu budućnosti: urbanizirali smo se, urbaniziramo se, bit ćemo urbanizirani. Grad je rastao, grad raste, grad će i dalje rasti...« (Nenning, 2000., 2001.).

Ovaj poziv upomoć nije upućen s prošlogodišnjih svjetskih kongresa *Rural 21* u Potsdamu¹ ili *Urban 21* u Berlinu² ili čak iz Centra Ujedinjenih naroda za ljudska naselja (UNCHS u Nairobiju)³. Ne, njega je uputio poznati austrijski novinar i aktivist za okoliš, dr. Günther Nenning (u rečenim izvorima) u povodu stručnog skupa »Seoska kultura - selo bez kulture«. Nenning, a također i stručnjaci s konferencija *rural 21* i *urban 21* ili iz UNCHS-a, znaju da u međuvremenu skoro 50% svjetskog stanovništva živi u gradskim područjima i da se računa s time da će se ovaj udjel tijekom iduća dva desetljeća povećati na oko 57%; posljedica će biti tzv. »Urbanization of Poverty« (urbanizacija siromaštva) (Mehta, 2000.).

¹ RURAL 21 – Međunarodna konferencija o budućnosti i razvoju ruralnih područja (*International Conference on the Future and Development of Rural Areas - Internationale Konferenz zur Zukunft und Entwicklung ländliche Räume*), Potsdam – Njemačka, 5.-8. lipnja 2000., u organizaciji njemačkoga Saveznog ministarstva za prehranu, poljoprivredu i šumarstvo, okončana je usvajanjem »Potsdam-ske deklaracije *rural 21*« (*Potsdam Declaration rural 21 - Potsdamer Erklärung rural 21*) (op. A. P.).

² URBAN 21 – Svjetska konferencija o budućnosti gradova (*Global Conference on the Urban Future - Weltkonferenz zur Zukunft der Städte*), Berlin, 4.-6. srpnja 2000., održana u organizaciji Ujedinjenih naroda i Saveznog ureda za graditeljstvo i prostorno planiranje njemačkoga Saveznog ministarstva za promet, graditeljstvo i stanovanje (*Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung - Bundesministerium für Verkehr, Bau- und Wohnungswesen*), na kojoj su sudjelovali predstavnici više od 1.000 gradova, vlada i organizacija civilnog društva, završena je usvajanjem »Berlinske izjave o budućnosti gradova« (*Berlin Declaration on the Urban Future - Berliner Erklärung zur Zukunft der Städte*) (op. A.P.).

³ UNCHS – United Nations Centre for Human Settlements (Habitat), Nairobi – Kenija, ustanovljen je listopada 1978. godine. Centar je glavna agencija Ujedinjenih naroda za uskladjivanje aktivnosti u području ljudskih naselja, a svojom djelatnošću pridonosi postizanju općeg cilja UN – smanjivanju siromaštva i promicanju održivog razvoja u kontekstu i izazovima ubrzano urbanizirajućeg svijeta. On je središnja točka za primjenu *Habitat Agenda* – globalnog plana akcija međunarodne zajednice, usvojenoga na Konferenciji Ujedinjenih naroda o ljudskim naseljima (Habitat II.) [*United Nations Conference on Human Settlements (Habitat II)*] lipnja 1996. u Istanbulu – Turska. Temeljem *Rezolucije Opće skupštine UN* usvojene 21. prosinca 2001. Komisija o ljudskim naseljima i njezino tajništvo, UNCHS, uključujući njegovu fondaciju, od 1. siječnja 2002. transformirani su u United Nations Human Settlements Programm, pod nazivom UN-Habitat (op. A. P.).

No, u bavljenju ovakvim razvojem duhovi su se podijelili: UNCHS računa s nastavkom ovoga trenda (uostalom, i njemački je savezni kancelar Gerhard Schröder potvrdio na Konferenciji *urban 21* da budućnost pripada gradovima) i sada se putem globalnih kampanja, kao što su primjerice *urban governance* (urbano upravljanje) i *secure tenure* (zajamčen posjed), pozornost usredotočuje na priželjkivano ublažavanje problema u gradovima. Međutim, dok je UNCHS već gotovo napustio suzbijanje uzroka u ruralnom prostoru, Günther Nanning (u navedenim napisima), a s njime vjerojatno i velika skupina europskih obnovitelja sela, zahtijeva: »Poselite (rurizirajte)⁴ svijet, jer svijetu je to potrebno. To je opsežna zadaća. Sela koja još uvijek postoje, a koja to više nisu, moraju se ponovno *poselitti*. Grad, koji je nekoć nastao od spojenih sela, mora biti ponovno poseljen (ruriziran)«.

⁴ Njemački glagol *verdorfen* i glagolska imenica *die Verdorfung*, ali ne samo oni, nemaju ekvivalente u hrvatskom rječniku i znanstvenom pojmovniku. U redakтури prijevoda, nastojeći slijediti imperativ razvitka hrvatskoga sociološkog pojmovlja, glagol *verdorfen* preveden je neologizmom *poseliti*, a imenica *Verdorfung* kao *poseljenje*. U zagradama su navedeni uobičajeni latinski izrazi, jer autori u znanstvenoj komunikaciji predmetne hrvatske termine ili atribute u složenicama (primjerice, selo, seoska zajednica, seoska sredina, seoski prostor, seosko društvo, seoska kultura, seljački način života) često zamjenjuju inačicama latinskog pojma *ruris* odnosno *rus*, pa pišu »ruralna zajednica«, »ruralni prostor« i sl. Međutim, time se u pravilu ne rješava problem sadržajne neekvivalentnosti relevantnim pojmovima u drugim jezicima, i to zato što se u hrvatskom jeziku termin *selo* rabi istodobno za naselje, zasebnu jedinicu i cjelokupan seoski prostor, a potonji nije istovjetan ruralnom a posebice ne izvangradskom prostoru, te jer su se sadržajnim razlikama pridružila pežorativna značenja. Sadržajna je razlika - što je za obnovu sela osobito važno - posve razvidna u slučaju pojma *seoski prostor* (neki ga predmetno neprimjereno nadomještavaju izrazima »krajolik«, »krajina«, »pokrajina« i »provincija« koji, i zbog svoje vrijednosne obojenosti, nisu korektni). Naime, seoski prostor obasiže zemljište koje selo(u) i seljak(u) izravno i neizravno koristi, dok se ruralni, odnosno izvangradski prostor (engl. *co-untryside* ili sinonim *rural areas*, njem. *das Land* ili točnije *ländlicher Raum*, slovenski *podeželje*) sastoji od tradicijskog poljoprivrednog i šumskog zemljišta (s pustopoljinom i divljinom), on je *razlika* između ukupne kopnene površine države i površine gradskih područja (izgrađenog prostora i zemljišta rezerviranog za izgradnju u idućih 10-20 godina). Organizacija, planiranje i uređenje toga prostora podliježu rurističkim zakonitostima i rurističkoj metodi. Diferenciranost i preciznost njemačkog predmetnog pojmovlja ilustriraju termini: *Bodenordnung*, *ländliche Raumordnung*, *Landordnung*, *Bo-denmanagement*, *Landmanagement*, *ländliche Raumentwicklung*, *Landentwicklung*, *Regionalentwicklung*, *ländliche Gemeindeentwicklung*, *Dorfentwicklung*, *Dorferneuerung*, *Verdorfung*, itd.

Iako ova kratka natuknica upućuje na mogućnost da njemačke pojmove *verdorfen* i *Verdorfung* prevedemo glagolima *rurizirati*, *ruralizirati* odnosno *rurizacija*, *ruralizacija*, to je rješenje u nuždi. Prvo, pojmovi rurizacija i ruralizacija sadržajno se odnose na sve ono što se tiče sela, poljodjelstva i ladanja dok su rečeni njemački izrazi uži i odnose se samo na selo kao naselje. Drugo, pojam rurizacija izvedenica je iz termina *rurizam* koji precizno označava: (a) ideologiju političkih stranaka koje se oslanjaju na seljačke mase i (b) posebnu (regulacijsku) disciplinu koja proučava i rješava problematiku uređenja i izgradnje sela. Treće, izraz ruralizacija ima vrlo naglašeno negativno značenje: čak ga i sociolozi grada rabe za proces degradacije i devastacije urbanističko-arhitektonskog tkiva grada, te provincijalizacije i poseljačenja načina života (u smislu prevlasti prostakog nad profinjnim). Napokon, i ponajvažnije, njemački pojmovi *verdorfen* i *Verdorfung* (to ponajbolje posvjedočuje Magelov tekst) označavaju napor da se destruiranom selu (selu koje ga je izgubilo) vrati profil (lik) sela, ali na način da će to selo svojim žiteljima pružati komfor (komunalnu, društvenu i kulturnu infrastrukturu) koji uživaju stanovnici grada. Riječju, ovdje se ne radi o stvaranju ili slijeđenju nekog (bez obzira na ideološki predznak) rurističkog mita, nego o projektu obnove sela, o *poseljenju*, o produktivnom i prihvatljivom spoju autohtonog profila sela i tzv. gradskog komfora (op. A. P.).

Jesu li to fantazije i sulude zamisli ili realne utopije i vizije koje su izvor snage za djelovanje? Ovo nas vrlo brzo vraća u početna vremena i izvore bavarske i savezne njemačke obnove sela krajem 70-ih i početkom 80-ih godina 20. stoljeća te do jednoga, u usporedbi s drugim stručnjacima koji također djeluju temeljem svoga najboljeg znanja i najveće motivacije, osobitog svojstva obnovitelja sela.

»Zar namjeravate istražiti 14.000 sela i zaselaka o njihovoj potrebi za obnovom sela - pa to će trajati godinama i potpuno je ludo!« Ili: »Zašto nam treba model ili filozofija sela? Dajte nam radije novac, a model mogu izraditi drugi tvorci magle.« Ili: »Vašom obnovom sela zaobilazite teritorijalno-upravnu reformu (*Gebietsreform*) i pripajanje mnogih ranije samostalnih mjesta najbližim općinama.« Ovo spomenuto, posebno svojstvo obnovitelja sela, već je ranije opisano zgodnim i mnogima poznatim slikovitim iskazom, tj. »Što je potrebno obnovitelju sela? Novac šeiika bogatog naftom, strpljivost misionara, optimizam brodolomca, rječitost agenta osiguravajućeg društva, itd.« Taj opis dobro pogađa srž predmeta: radi se, naime, o mnogo optimizma ili, bolje rečeno, o mnogo povjerenja u snagu ideja, koncepata i aktivnih ljudi, kao i o spremnosti da se uporno i uz stalnu radoznalost i predanost učenju obnaša dugotrajan i mukotrpan posao, pritom čvrsto poštujući teoriju a istodobno djelujući pragmatički. Ovo karakteristično svojstvo oduvijek se tražilo na svim razinama, bilo u politici, u ministarstvima, upravama i službama, komorama i udrugama, bilo na licu mjesta u općinama i selima. Obnova sela morala je prvo biti vrlo uspješna (od 1978. do 1981.) da bi je bavarska politika uopće ozbiljno shvatila i formulirala je kao vlastitu bavarsku skrb (*Anliegen*). To se dogodilo 19. svibnja 1981., nakon jedinstvenoga grandioznog pokusa sa stotinama sela u okviru tadašnjeg *Programa ulaganja u budućnost* (*Zukunftsinvestitionsprogramms - ZIP*) i bavarskog *Programa posebnih investicija* (*Sonderinvestitionsprogramms - SIP*). Ovaj datum (Odluka Bavarskog parlamenta o ustanovljenju pokrajinskog programa obnove sela koji će se isprva isključivo financirati sredstvima Pokrajine, LT-Drs. 9/8636) čini poveznicu s ovogodišnjim proslavama a polazište je *Bavarskom programu obnove sela*, koji se zatim razvio u misao-vodilju bavarske ruralne prostorne i agrarne politike, te do danas uživa veliki ugled koji nadilazi stranačku pripadnost. Obnova sela visoko je respektirana i na saveznoj razini: zastupnici vladajućih frakcija (*Regierungsfraktionen*) u svom podnesku od 8. studenoga 2000. (BT-Drs. 14/4544) na temu »Održivi razvoj ruralnih prostora«, traže program za integrirani razvoj sela, a frakcija CDU/CSU u svom podnesku od 16. siječnja 2001. (BT-Drs. 14/5080) na temu »Jačati ruralni prostor zajedno s poljoprivredom«, želi nastaviti s poticanjem obnove sela! Razlozi tome su mnogostruki i stalno se nanovo objašnjavaju (Magel, 1991.). Iz prošlogodišnje (2000.) jasne formulacije Eberharda Sinnera, novoga bavarskog ministra zaštite potrošača, koja glasi: »Izazovi globalizacije zahtijevaju elastičnost struktura koja postoji samo u mreži mnogo malih jedinica. Ove jedinice moraju posjedovati visok stupanj vlastite odgovornosti i samoorganizacije i time se, putem konkurencije, pobrinuti za bolja rješenja za društvenu inovaciju i evoluciju«, moglo bi se zaključiti da je imao na umu filozofa malih jedinica, Leopolda Kohra, i scenu obnove sela i akademija za ruralni prostor. Danas, primjerice, Alois Glück (2000.), predsjednik CSU frakcije, obnovu sela drži modelom uspješnosti aktivnog građanskog društva i podupire taj model, a EU-povjerenik

Franz Fischler preporuča je kao strategiju prikladnosti⁵ ne samo za sadašnje nego i za buduće članice Europske unije, itd.

Znači li to da je sve u najboljem redu? Želim govoriti o uvidima, a u njih se ubraja i spoznaja da ovaj sadašnji uspjeh nije automatski trajno osiguran niti je nadležnima automatski pao u krilo. Ovaj je uspjeh postignut teškim i naporom radom - što vrijedi za sve njemačke pokrajine koje su u Radnoj skupini saveza pokrajina za obnovu sela, u sklopu Radne zajednice za komasaciju (današnja Radna zajednica za razvoj pokrajine - *Arge*⁶ *Landentwicklung*), međusobno poticajno djelovale i podupirale se. U prvom je redu, naime, bio nužan stalan daljnji razvoj i postojanost. Kakve su se samo brojne rasprave vodile na prvom velikom savjetovanju planera »Sudjelovanje građana u obnovi sela« (*Bürgerbeteiligung bei der Dorferneuerung*) Bavorske akademije ruralnoga prostora u lipnju 1984. o mogućem sudjelovanju građana i prije izrade ikakvoga planskog koncepta, ili kakvih je sve poteškoća bilo u Ministarstvu poljoprivrede i u strukovnom seljačkom savezu⁷ kada se radilo o tome da u obnovi sela potporu također treba davati i za nepoljoprivredne građevinske objekte i nepoljoprivrednim skupinama stanovništva (za zadaću zajedničke agrarne strukture i obalnu zaštitu⁸ to je još mnogo dulje vrijedilo!), ili kada se radilo o tome da pri obnovi sela sve više treba uzimati u obzir i komunalne interese, a da se ne spominju otpori protiv ustrojavanja škola za obnovu sela i ruralni razvoj (*Landentwicklung*), koje su u međuvremenu postale uzorom za *capacity building* (osposobljavanje, izgradnja ljudskog i institucionalnog potencijala), poticane od EU u mnogim zemljama. U spomenutom podnesku vladajuće frakcije na saveznoj njemačkoj razini od 8. studenoga 2000., danas možemo pročitati sljedeće: »Ruralne nositelje obrazovanja treba razumijevati kao točke kristalizacije za sudjelovanje svih aktera ruralnog prostora u procesima oblikovanja (*Gestaltungsprozesse*)«. Da nije bilo Bavorske akademije ruralnog prostora i njezina nezaboravnog savjetovanja 1988. u Neukirchenu am Grossvenediger na temu »Što je potrebno selu budućnosti? Filozofija ili novac - ili oboje?« (na kojem je sudjelovalo gotovo 200 planera, predstavnika tijela vlasti i gradonačelnika!), tko zna bi li inače odgovorni za obnovu sela smogli mirnoću i snagu oduprijeti se napadima ili omalovažavajućoj skepsi spram novonastajuće filozofije sela, a kasnije idejnom pokretu (*Leitbildbewegung*). Oni su to jednostavno ranije osjetili, na temelju poticajnih usporedbi s inozemstvom znali su da se stvari kreću u tom pravcu, a i ranije su vidjeli, nego što su to smogle hrabrost odnosno htjele priznati njihove kolege iz drugih uprava, kuda vodi strukturna promjena u selima te koje sve protumjere i mjere zaustavljanja program obnove sela mora poduzeti u ovu svrhu.

Kasnije je nastupila faza u kojoj su oni morali priznati da je zahtjev što ga je Karl Kraus 1909. godine postavio na grad, za razliku od mnogih drugih zemalja svijeta-

⁵ Strategija podesnosti odnosno prilagođenosti (*engl. fitness strategy; njem. Fitneßstrategie*) (op. A. P.)

⁶ *Arge* je kratica od *Arbeitsgruppe* (op. A. P.).

⁷ Bavorski seljački savez (*Bayerische Bauernverband*) (op. A. P.).

⁸ *Gemeinschaftsaufgabe Agrarstruktur und Küstenschutz* (GAK) (op. A. P.).

ta, u većini bavarskih sela ili sela u pokrajini Hessen ili Baden-Württemberg bio više ili manje ispunjen: »Od grada u kojem trebam živjeti očekujem asfalt, pranje ulica, ključ na ulaznim vratima u zgradu, centralno grijanje i toplu vodu. I bit će mi udobno« (vidjeti »Kleinstadt-Entdeckungen« - »Otkrića malog grada« : On TOP. - *Flugmagazin*, Nr. 1/2001).

Točno, radi se o sve jačem zahtjevu za ovom udobnošću, drugim riječima, o socio-kulturnim životnim realnostima, nedostacima i potrebama u našim selima, pa su obnovitelji sela nedavno morali političarima, ministarstvima i revizorima objasniti kako su obnovitelji sela potrebni i tamo gdje se više prvenstveno ne radi o asfaltiranju ulica ili popločenju nekakvog seoskog trga. Ovaj duhovni, nematerijalni aspekt obnove sela, u kombinaciji s »bazično demokratskim« metodama planiranja i pronalaženja uzora (*Leitbildfindung*), iritira čak i ponekog osobno pravno upućenog ministra, a koji se izričito protivi takvim ezoteričnim pretjerivanjima odnosno stranputicama, te »kapucinskom usrećivanju naroda« o kojem su razmišljali obnovitelji sela. No, u međuvremenu je gomila (*Schar*) »klubova dobronamjernika«, počam od zaštitara zavičaja i spomenika preko crkava i seljačkog pokreta (*Landvolkbewegung*) do folklorista i dobronamjernih novinara, postala daleko prevelika da bi je išta ozbiljnije moglo zaustaviti; to pogotovo nije bilo moguće kada je čak i Lowe, direktor VI. glavne uprave⁹ u Bruxellesu, prigodom izrade koncepcije politike EU za ruralni prostor početkom 90-ih godina izravno preuzeo njemačko-austrijsku, posebice bavarsku filozofiju obnove sela.

Dakle, obnova se sela postepeno razvila od prvobitno agrarno-strukturne i graditeljsko-oblikovne mjere (*Maßnahme*) do uistinu cjelovite skrbi (*Anliegen*) koju bi se danas, na prvi pogled, moglo smatrati i nazvati i EU-ruralnim razvojem u selu i regiji, ili sveobuhvatnim programom temeljem AGENDE 21.¹⁰ Što iz toga možemo naučiti? Stalan daljnji razvoj, s osvrtnjem na kritiku, i postojanost nisu bogomdani, već moraju biti utemeljeni: na stručnom znanju i kompetencijama, na posebno prilagođenim metodama (vidjeti planerske smjernice što su upravo u tu svrhu razvijene s komorama arhitekata a sadrže prikaz postignuća i načela nagrađiva-

⁹ Philip Lowe, direktor GD VI (*Directorate General VI: Agriculture - Generaldirektion VI: Landwirtschaft*). Vidjeti također, primjerice, noviju *Agenda 2000* u sklopu Zajedničke agrarne politike Europske unije o razvitku ruralnih prostora (*Common Agricultural Policy Reform: Rural Development - Reform der Gemeinsamen Agrarpolitik: Entwicklung des ländlichen Raums*), te Leader+: nova inicijativa Zajednice za razvoj ruralnih prostora (op. A. P.).

¹⁰ AGENDA 21 sveobuhvatan je plan akcije što ga imaju poduzeti na globalnoj, državnoj i lokalnoj razini organizacije u sustavu Ujedinjenih naroda, vlade i glavne skupine u svakom području u kojem ljudi djeluju na okoliš. AGENDA 21 jest Deklaracija o okolišu i razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development - UNCED*) održanoj u Rio de Janeiru - Brazil, od 3.-14. lipnja 1992. godine usvojilo više od 178 vlada. Komisija za održivi razvoj, koja je imala osigurati učinkovito praćenje primjene AGENDE 21, monitoring i izvještavanje o primjeni na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini, formirana je u prosincu 1992. Komisija za održivi razvoj Opće skupštine Ujedinjenih naroda glavni je organizator Svjetskog *summita* o održivom razvoju (*World Summit on Sustainable Development*) što se od 24. kolovoza do 4. rujna 2002. godine održava u Johannesburgu, Južna Afrika (op. A. P.).

nja), na razmjeni i u suradnji disciplina, na vrijednosnoj orijentaciji i raspravi o vrijednostima, na osjećaju za trendove te spoznaji trendova i budućeg razvoja, na već spomenutom pogledu u susjedstvo (danas govorimo o *best practice* i *bench-marking*)¹¹, na stalnom stručnom usavršavanju, na bavljenju zahtjevima komunalne politike koji se stalno mijenjaju, na postavkama i metodama prostornog uređenja (*Raumordnung*) i regionalnog planiranja, na stalnoj provjeri vlastitih stanovišta, i to ponajbolje putem predavanja i objašnjenja u zemlji i inozemstvu. Autor ovih redaka može reći da je tijekom svojih inozemnih angažmana u Kini, Turskoj, Češkoj Republici, Hrvatskoj, Sloveniji, Portugalu itd., vrlo mnogo naučio ne samo za sebe nego i za sveukupnu bavarsku obnovu sela; isto vrijedi i za duboka iskustva koja je, kao savjetnik EU, 1992./1993. stekao u novim njemačkim savezним pokrajinama.

Daljnji razvoj i postojanost, povezani s aktualnim duhom društveno-političkog poretka (*Einordnung*) i obrazloženja obnove sela (to nema veze s oportunitizmom!), bit će nužni i ubuduće, i to više no ikada prije. U prvom redu i ubuduće će biti potrebne ličnosti kakvih je u proteklih 20 godina nasreću bilo dovoljno i kojima imamo mnogo toga zahvaliti. Ako se danas bez izazivanja protimbe može napisati i reći kako je obnova sela aktualnija i nužnija nego ikada ranije (Magel, 2000.), onda je to zasluga tih jedinstvenih osoba, ali također i svih odgovornih i kreativnih ljudi u politici, gospodarstvu, projektnim uredima i upravi, kao i mnogih građana koji su tijekom dvaju desetljeća sudjelovali u gradnji i dogradnji programa obnove sela.

2. Planiranje zelenila u obnovi sela: je li to naš sadašnji interes?

U Hannoveru je u travnju 2001. godine izveden program permanentnog obrazovanja (*Fortbildungsveranstaltung*) BDLA¹² na temu »Planiranje zelenila u obnovi sela - doprinosi i mogućnosti sudjelovanja krajobraznih arhitekata«. Stručnjak će odmah pomisliti: zar ovakva tema u 2001. godini? To bi vjerojatno prije bilo aktualno u drugoj polovici 80-ih godina 20. stoljeća! Zaostaju li priređivači programa toliko ili su možda daleko ispred nas kada jednostavno žele tematizirati nešto što se, kao rezultat prošlogodišnjih 2. Münchenskih dana uređenja zemljišta i ruralnog razvoja¹³ na temu »Obnova sela pred novim izazovima«, i u Bavarskoj opetovano nameće: ponovno sudjelovanje arhitekata ili profesionalnih planera u obnovi sela. O tome je postojala, i još uvijek postoji nepregledna kritika. Ipak je sporni Theodor Henzler u svom pledoajeu za »Novi polet za obnovu sela« (1991.) ustvrdio: »S obzirom da u novije vrijeme arhitekti uopće više nisu potrebni u obnovi sela, obnova degenerira na razinu pukog zadovoljenja potreba dobrostojećih građana s niskim kulturnim zahtjevima... . Ovaj način sudjelovanja građana, iz

¹¹ *Best practice* u smislu »najbolja praksa« odnosno »najbolji način«, a geodetski pojam *bench-marking* (»označavanje granica zemljišta«) u značenju »razgraničenje« odnosno »delimitacija« (op. A. P.).

¹² BDLA (*Bund Deutscher LandschaftsArchitekten*) – Savez njemačkih arhitekata krajobraza (op. A. P.).

¹³ Der 2. Münchner Tage der Bodenordnung und Landentwicklung (op. A. P.).

kojeg su stručnjaci isključeni, nema više nikakve veze sa sudjelovanjem, nego predstavlja jednostranu vladavinu građana bez stručnog razumijevanja i kulturne razine. Henzler ne ulazi u to zašto su arhitekti sve manje potrebni i zašto ih se sve više istiskuje. No zbog zajedničkog ustrojavanja komora, akademija i uprava o ovoj se točki ponovno mora više govoriti, a također i o sadašnjim sadržajima obnove sela u praksi, ponajprije zbog zahtjeva održivosti (*Nachhaltigkeitsanforderung*) i promijenjene strateške potrebe ruralnih općina (*ländlichen Gemeinden*). Čitajući, primjerice, novinska izvješća o stotinama aktivnosti u svezi obnove sela u Bavarskoj, uočava se da se ponajviše vrlo pozitivno izvještava o poboljšanju tzv. tvrdih faktora obnove sela, znači o gradnji cesta i trgova, sanaciji zgrada, ostaloj »kozmetici«, a regionalno različito izvještava i o sudjelovanju građana i radnim skupinama o planovima, izlaganju uzora (*Leitbildaufstellung*), dok se premalo odnosi na ravanju i pozicioniranju sela i općine, daleko premalo o doprinosima obnove sela aktivnom građanskom društvu, o održivosti odnosno održivom gospodarstvu, uređenju zemljišta što bi rješavalo sukobe, ekonomičnom upravljanju tlo (za *baushälterischem Bodenmanagement*) itd. Takozvane tvrde mjere, makoliko bile omiljene u selu, u parlamentima se možda više i ne traže toliko kao prije 10 do 20 godina, ili kao sada u novim njemačkim saveznom pokrajinama ili u istočnoj Europi. No i tamo se ustanovljuje: brojne »tvrde« mjere koje koštaju mnogo novca do sada nisu mogle dovesti do održivog razvoja, primjerice u ruralnim prostorima Brandenburga jer, prema izjavama tamošnjih načelnika odjela za ruralni razvoj, selima nedostaje socijalne dinamike, »socijalnog kapitala«. Ovaj bi aspekt i na Zapadu, također njegovanjem odnosa s javnošću (*PR-Arbeit*), trebalo još puno jasnije izložiti. Novac - potvrđuju to iskusni savjetnici za komunalni razvoj - već odavno nije, ili možda uopće nikad i nije bio razvojni ili ometajući faktor broj 1 u razvoju ruralnog prostora. Ti posve drugi čimbenici koji će ubuduće biti odlučujući za razvoj općina, jesu:

1. gospodarski predmetno razumijevanje (*wirtschaftlicher Sachverstand*) i organizacija lokalnoga/regionalnoga gospodarstva;
2. svijest o problemima i spremnost na djelovanje;
3. sposobnost upravljanja projektima (Marketing Beratung – MBE, dr. Karl J. Eggers, 2001.).

Znaju li to općine? Kojim se pobudama (*Beweggründe*) rukovode u svojim zahtjevima za obnovu sela? Kojim mjerilima primjenjuju vlasti u ocjenjivanju ovih zahtjeva?

Izbjegnimo moguće nesporazume: još uvijek vrijedi klasičan redoslijed »prvo filozofija, model, koncept, metoda itd., a zatim novac u neophodnom iznosu«. No, zar ne bi trebala biti zamisliva i planovima popraćena još sveobuhvatnija obnova sela, kojima bi se obavljalo još više poslova za opće dobro ili strategijskog posla, i taj posao poticao više od građevinskih objekata? Žele li to, međutim, općine, vlasti, planeri?

U svakom slučaju za ocjenjivanje i vrednovanje uspješnih obnova sela moramo pronaći nova mjerila. Možda se budući »svjetionici« obnove sela nalaze više u sferi

ri aktivnoga građanskog društva, tj. u novoj građanskoj i socijalnoj kulturi, poduprijetima kvalitetnim planiranjem i humanom gradnjom. Bila bi to najljepša kombinacija, zato što je najsmislenija i najprirodnija!

3. Obnova sela mora ostati na tragu budućnosti

Obnovitelji sela u Salzburgu proveli su anketu (*Befragung*) o »obnovi sela u budućnosti«, čiji rezultati (Dorf + Stadterneuerung Land Salzburg,¹⁴ *Salzburger Nachrichten*, 5. rujna 2000.) jasno premašuju popis prioriteta Austrijske radne zajednice za obnovu sela i razvoj općina (Österreichische Arbeitsgemeinschaft für Dorferneuerung und Gemeindeentwicklung, 2000.).¹⁵ Za naredne su godine navedena ova nova težišta:

- održavanje opskrbe u blizini;
- zdrava, za okoliš podnošljiva i energetske štedljiva gradnja;
- gradnja prilagođena korištenju dječjih kolica, invalidima i starijim osobama;
- sanacija starih zgrada;
- viša razina kulture govora i uzajamnog ophođenja (*Umgang*) itd.

Na međunarodnoj se razini u rujnu 2000. u Konstanzu preko 320 eksperata suglasilo s izvrsno formuliranom tzv. *Izjavom iz Konstanza 2000.* (Konstanzer Erklärung, 2000.), koja nosi lijep naziv - »Novo selo nastaje u glavi« (njem. *Das Neue Dorf entsteht im Kopf*; engl., *The New Village is Made of Your Ideas*).¹⁶ Pored brojnih poznatih činjenica koje su razumljive same po sebi, u *Deklaraciji* je navedeno i pet profila sela koji su zanimljivi jer upućuju na budućnost i impliciraju društvene, tehnološke i socijalne promjene: nazvani su - »selo građana« (*das Bürgerdorf; the People's Village*), »selo medija« (*das Mediendorf; the Media Village*), »selo kulture« (*das Kulturdorf; the Culture Village*), »selo turizma« (*das Tourismusdorf; the Tourism Village*) i konačno »selo generacija« (*das Generationendorf; the Generations Village*). Čitaju li se paralelno s tim perspektive što ih je direktor Centra za istraživanje razvoja (ZEF) u Bonnu, profesor Joachim von Braun (2000.), ponudio u *Globalnom dijalogu EXPO* i na konferenciji *rural 21* na temu

¹⁴ U prijevodu: Obnova sela + grada u pokrajini Salzburg (op. A. P.).

¹⁵ Naslov pod kojim je ovaj spisak prioriteta objavljen - Land schafft Raum, sadrži igru riječi, približno: selo/krajobraz stvara prostor (op. M. D.-K.).

¹⁶ *Deklaracija iz Konstanza 2000.* »Novo selo nastaje u glavi« završna je isprava međunarodnog Kongresa »Novo selo« (Das neue Dorf; The New Village) kojega je - u cilju stvaranja međunarodne mreže onih koji žele oblikovati novo selo - organizirala Akademija ruralnog prostora Baden-Württemberg po nalogu i uz potporu Ministarstva ruralnog prostora (Ministerium Ländlicher Raum) Pokrajine Baden-Württemberg, u Konstanzu od 7.-9. rujna 2000. godine. Program II. međunarodnog kongresa »Novo selo« (II International Congress The New Village) usredotočen je na promišljanje i razmjenu iskustava o budućnosti ruralnih područja u Europi. Kako je njegova tema »Budućnost ruralnih područja« (*The Future of Rural Areas*), on je sadržajno vezan uz programe LEADER Europske unije, a održat će se u Santanderu - Španjolska 26.-28. rujna 2002. u organizaciji Escuela Técnica Superior de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos (Visoka gradevinska škola) iz Santandera (op. A. P.).

»Uloga sela u 21. stoljeću«, zamjećuje se da se radi o kulturama/prinosima (*crops*), zaposlenju (*jobs*) i sredstvima za život (*livelihood*), na osnovi »političkog i institucionalnog okvira«, »širenja tehnološke osnovice«, »čovjekova djelovanja i prirodnih resursa« te »urbano-ruralnih povezanosti« (shema 1.). Sadržajno ovo nije daleko od *Izjave iz Konstanza*: u oba se slučaja radi o tome da se treba proaktivno i pravodobno uskladiti (*einzustellen*) s konkretnim potrebama regije odnosno pokrajine, kao i promjenama u državi, društvu, gospodarstvu, znanosti i općinama. Ova proaktivna i pravovremena prilagodba oduvijek je bila zaštitni znak i Bavarske akademije ruralnog prostora; stoga i nije uzaludno naziv svečanog zbornika u povodu 10-godišnjeg jubileja (postojanja u Bavarskoj) glasio »Na tragu budućnosti«. Akademija je od početka pratila put bavarske obnove sela i zajednički ga utirala: zajednički se išlo za tim da obnova sela pronade odgovore u idućim poljima izazova (*Feldern der Herausforderungen*) i promjena, odnosno da se u njima čvršće pozicionira.

Shema 1.
Uloga sela u 21. stoljeću – kulture/prinosi, zaposlenje i sredstva za život

<p>Politički i institucionalni okvir</p> <ul style="list-style-type: none"> • kultura, znanje i obrazovanje • politike u korist ruralnih područja • zeleni pokreti: aktivno ruralno društvo 	<p>Širenje tehnološke osnovice</p> <ul style="list-style-type: none"> • potencijal biotehnologije za poljoprivredu • informacijska i komunikacijska tehnologija • budućnost poljoprivrednih tehnologija
<p>Čovjekovo djelovanje i prirodni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • održivi energetske sustavi • održivo gospodarenje tlom • dostatnost vode za sve • očuvanje genetskih resursa 	<p>Urbano-ruralna povezanost</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaposlenje i migracije • infrastruktura i promet • upravljanje javnim dobrima

Izvor:
Joachim von Braun und Detlef Virchow: The Role of the Village in the 21st Century: Crops, Jobs, and Livelihood. Manuscript presented at the EXPO 2000 Hannover. – Bonn : Zentrum für Entwicklungsforschung / Center for Development Research (ZEF Bonn), 2000.

3.1. Izazov broj 1: obnova sela i komunalni razvoj

Obnova sela, daleko više nego do sada a povrh svega jasnije i svjesnije, treba ruralnim općinama pružiti *stratešku* pomoć pri nužnom jačanju položaja-lokacije (*Standortstärkung*) te lokalnoj identifikaciji. Obnova sela nije više agrarno-strukturni program, a također se ne mora svjesno i nužno izvoditi u »agraru« samo kao bi predstavnici sanacije gradova i seljačkog strukovnog staleža odustali od svojih ograda (*Verbehalt*) spram »cjelovite strategije prikladnosti (*Fitneßstrategie*) obnove sela«. Sada je nužno osmisliti, planirati i u mogućoj mjeri realizirati *sve* potrebno, bilo na području agrara ili na udaljenom području (*Telebereich*), bilo sredstvima za obnovu sela ili bez tih sredstava, bilo kratkoročno ili srednjoročno,

bilo u okviru službenog postupka ili u nastavku u isključivo komunalnoj odgovornosti, itd.

Ne ukazuje samo »papa infrastrukturnih komunalnih znanosti«¹⁷, Hermann Hill, nego i F. J. Radermacher (2001.) na značaj dobrog komunalnog umijeća vladanja (*kommunaler Regierungskunst*) i komunalnog upravljanja, kao i na činjenicu da valja spretno investirati u kvalitetu življenja, regionalnu povezanost, obrazovanje, nove tehnologije (natuknica: Internet), kompetitivnost (*Wettbewerfsfähigkeit*), suradnju i integraciju. Ovo bez ograde vrijedi upravo za obnovu sela! A za to su neophodne dalekosežne i sveobuhvatne vizije, modeli i koncepti. No Radermacherovi prijedlozi već ulaze i u izazov broj 2.

3.2. Izazov broj 2: obnova sela te nova građanska i socijalna kultura

Radermacher zahtijeva više uzajamnog djelovanja/interakcije (*Wechselwirkung*) s građanima, poticanje sudjelovanja, motiviranje, ovlaštenja (*empowerment*), što su danas sve vanjski, sami po sebi razumljivi pojavni oblici građanskog društva. No, obnova sela mora začeti još dublje u materiju i izvući bit nove građanske i socijalne kulture, jer mora:

- poticati preuzimanje odgovornosti za sebe, za drugoga i za zajednicu;
- otvarati »mnogostruke strukturne prigode za građanski angažman« (H. Keupp),
- prenijeti smisao i radost ovoga zajedničkog zalaganja za zajedničku budućnost.

Zahvaljujući ovim esencijalnim doprinosima, obnova sela postat će ne samo važan sektor održivog i međugeneracijskog djelovanja, nego će nadrastiti svoje stručne ciljeve (*fachlichen Programmatik*) i neizbježna ograničenja te poprimiti doista značajnu društveno-političku i komunalno-političku dimenziju.

Time će obnova sela postati trajnom društvenom brigom!

3.3. Izazov broj 3: obnova sela i kakvoća planiranja

Potrebu i opravdanost dvaju različitih putova i programa obnove, urbane sanacije prema Zakonu o izgradnji (objekata)¹⁸, a obnove sela temeljem Zakona o koma-

¹⁷ Znanosti o komunalnoj infrastrukturi (njem. »die Kommunalwissenschaften«) u Hrvatskoj su zanezarene i u pravilu se rabi termin *urbane studije* (engl. *urban studies*), koji predmetno ne obasije proučavanja ruralnih općina, sela i drugih ne-gradskih naselja. Čak i taj »pojmovni problem« (vjerojatna posljedica činjenice što u SAD nema sela) ima mnogo širi znanstveni i praktičan kontekst. Naime, u planiranju i uređenju izvangradskog prostora sve se češće mehanički primjenjuje urbanistički instrumentarij (op. A. P.).

¹⁸ Njemački naziv *Baugesetzbuch* (a susreće se i u oblicima *Bau-Gesetzbuch* i *BauGB*) može se alternativno prevesti i kao Zakon o građenju (engl. *Building Law*) (op. A. P.).

saciji¹⁹ i/ili programa Europske unije i pokrajinskih programa, potvrdila su ne samo znanstvena istraživanja (*wissenschaftliche Untersuchungen*) već i upravna reálnost u njemačkim saveznom pokrajinama. Razlike su dovoljno poznate, a upućujem i na opsežnu literaturu. Međutim, ono zajedničko što je od početaka postojalo, na što je primjerice Bavarska komora arhitekata budno motrila, jest: visoka kvaliteta planiranja koja je važila u obadva puta/programa i - ono čemu se najčešće možemo samo nadati - jednako tako visoka kreativnost. Werner Slupetzki, kolega obnovitelj sela iz Donje Austrije (Niederösterreich), jedanput je predložio da se u cilju poticanja kreativnosti i kvalitete planiranja unaprijed izdvoje inovativni planovi obnove sela, umjesto uobičajenog eks-postnagrađivanja (*ex-post-Prämierung*) već izvedenih projekata obnove sela.

Bilo bi pogubno da je nastupila, ili kada bi nastupila, situacija u kojoj bi praksa poticanja gradogradnje (*Städtebauförderung*) nadoknadila svoj nekoć očiti zaoštatak u participativnom neformalnom planiranju, uz zadržavanje njezine priznate visoke kvalitete planiranja, dok bi u obnovi sela nastupile štete u kvaliteti planiranja. Želio bih podsjetiti na izjave na Drugim Münchenskim danima uređenja zemljišta i ruralnog razvoja: ne može se i ne smije se manje planirati već i zato što je složenost stalno sve veća! Međutim, mijenjaju se oblici i metode planiranja, također i snimanja stanja i vrednovanja (*Bestandsaufnahme und Bewertung*) te drugoga, i to valja otvoreno raspraviti. U svakom bi slučaju u obnovu sela trebalo uvesti instrumente monitoringa/praćenja i vrednovanja. Također za obnovu sela valja dosljednije koristiti motivaciju i pripremne radove iz AGENDA 21 procesa ili čak iz natječaja »Naše selo ima budućnost«. U vremenima financijskih tjesnaca i zadane štedljivosti nužno bi bilo u razvoju sela i regionalnom razvoju dosljedno primijeniti troškovno povoljno planiranje razvoja agrarne strukture,²⁰ što u novije vrijeme obuhvaća i poticanje posredovanja (*Moderation*).

3.4. Izazov broj 4: obnova sela i planerske kompetencije

Auweck (2000.), koji je i sam uspješan planer sela i regionalni planer, prošle je godine o ovome odnosu izjavio: učinci planiranja i zadaće planera dijaloga usmjerit će se na savjetovanje, informiranje i umrežavanje. Ova trodjelna zadaća bit će razumljiva tek prihvati li se prethodna Auweckova konstatacija kako obnova sela u budućnosti neće biti prioritetno usredotočena na provedbu prostornih investicijskih mjera (*räumlich investiver Maßnahmen*), nego su to dugoročno održivi razvojni procesi za čije je praćenje prije svega potrebno cjelovito upravljanje procesom. Stoga i traži dodatnog partnera iz neprofitnog sektora (*Gemeinwesenarbeit*), koji bi vremenski i sadržajno dopunio ulogu planera. Očito je kako se tu sve više i više radi o profesiji u području (*Berufsfelder*) regionalnog razvoja - vide li se tu još uopće i imaju li ovdje još mjesta arhitekti školovani za planiranje naselja i gradogradnju? Za budućnost je važno opet za razvoj sela i pokrajine

¹⁹ Flurbereingungsgesetz (FlurbG) ili *Farmland Consolidation Act* na engleskom jeziku (op. A. P.).

²⁰ Izvorno: die Agrarstrukturelle Entwicklungsplanung (AEP) (op. A. P.).

zainteresirati veći krug arhitekata, obrazovanih za planiranje naselja, koji će steći nužne dodatne kvalifikacije, pa i putem zajednica arhitektonskih ureda!

3.5. Izazov broj 5: obnova sela i upravljanje zemljištem

Ovoj su temi posvećeni Treći Münchenski dani uređenja zemljišta i ruralnog razvoja 2001. Radi se jednostavno o tome da se u obnovi sela i razvoju pokrajine ponovno svjesnije koriste iznimne mogućnosti uređenja zemljišta i površinski uređenog gospodarenja zemljištem, koje obuhvaća cjelokupan teritorij, uključujući i promjenu uživanja/iskorištavanja/mobilizacije zgrada i prava, čime se elegantno rješavaju inače vrlo teški sukobi uživanja. Daljnji razvoj »obnove sela *made in Bayern*/Bavarska« u cjeloviti razvojni program, ne smije značiti odustajanje od njezina najvažnijeg »samosvojnog obilježja« (*»Alleinstellungsmerkmal«*), od mogućnosti prava na komasaciju kojom se uređuje zemljište i od njegovih mnogostrukih i silnih veza s pravom planiranja, oblikovanja i zaštite prirode, a ne smije se također odustati i od osnivanja tijela javnoga prava s dalekosežnom samoodgovornošću, koje je više nego ikad vrlo aktualno upravo u vrijeme zahtijevane i poticane decentralizacije i supsidijarnosti, naime od zajednice sudionika sukladno Zakonu o komasaciji (FlurbG), a posebice sukladno bavarskom provedbenom zakonu! Ovu jedinstvenost bavarske obnove sela - pri čemu su u međuvremenu neke zemlje počele slijediti njezin primjer - ponovno treba svjesnije iskoristiti. Održivo upravljanje zemljištem na dobrobit općina, ljudi i prirode, bez ovih se mogućnosti jako teško može postići.

3.6. Izazov broj 6: obnova sela te razvitak i osposobljavanje ljudskog i institucionalnog potencijala

Poznati su sjajni poticaji što ih je obnova sela dala osnivanju već davno renomiranih škola za obnovu sela i ruralni razvoj diljem Njemačke, a također i uspjesi ovih obrazovnih ustanova u stvaranju uzora-modela i jačanju svijesti u mnogim općinama i u mnogih građana. Nakon što škole posjećuju sve više općina koje ne provode ili ne namjeravaju provoditi obnovu sela, postavlja se pitanje ne bi li bilo uspješnije zamisao o obnovi sela propagirati kao trajnu zadaću općine, a manje kao vremenski ograničeni i privremeni državni poticajni program. Drugim riječima, vlasti nadležne za obnovu sela, a eventualno i privatni biro i pojedinci, putem »filozofije obnove odnosno razvoja sela na podlozi aktivnoga građanskog društva« mogle bi - posve neovisno o prijemu (*Aufnahme*) općine u program obnove sela - zainteresiranim komunama pružati strategijske i planerske savjete u svezi s procesom i projektom, te ih voditi i pratiti, djelujući kao izvjesni »poticatelji« (*»Facilitators«*). Je li za to odmah nužno postojanje i *vlastite* kase za poticanje, drugorazredno je pitanje. Prošle je godine vođena o tome vrlo zanimljiva

21 DVW-Vorträge; DVW = Deutscher Verein für Vermessungswesen (Njemački savez za geodeziju, odnosno za zemljomjeriteljstvo, odnosno za izmjeru prostora) (op. A. P.)

početna rasprava, u okviru izvještaja Njemačkog saveza za geodeziju²¹ u Bavarskom pokrajinskom geodetskom uredu,²² pod nadređenim pojmom mogućega novog zanimanja, tzv. općinskog inženjera (*Gemeindeingenieurs*). Ono što bi se ovdje moglo učiniti jest *empowerment* (ovlašćivanje) u smislu strategija Europske unije za ruralni razvoj!

3.7. Izazov broj 7: obnova sela i istraživanje

O ovome samo kratka rečenica: obnovi sela potrebno je trajno poticajno, analitičko i vrednujuće istraživanje. Na tom se području u posljednjim godinama premalo učinilo. Primjerice, još uvijek nedostaju novija ekonomska istraživanja ili znanstveni dokazi o doprinosu obnove sela održivom razvoju, djelovanju i drugo.

4. Objedinimo snage

Zadovoljavajući rezultat dugoga razvoja jest što se obnova sela i obnovitelji sela već odavno ozbiljno shvaćaju, te što su napredovali do poželjnih partnera za razgovor i suradnju, i to i za pokrajinsko i za regionalno planiranje, pa bilo ono u pokrajini Bavarskoj, Hessenu ili Tiringiji ili igdje drugdje. Isto to, ili barem suverenu suegzistenciju, poželjeti je i u suradnji s gradogradnjom (*Städtebau*), razvojem i sanacijom grada. Obje strane mogu puno naučiti jedna od druge, a obje sve više govore istim jezikom. Stoga bih zaključio, kao izraz zajedničkih nastojanja u gradu i u selu, oko velikih i malih gradova, mjesta ili sela, citirajući iz prekrasne brošure *Kräfte bündeln* («Objediniti snage») – rada eksperata za urbanizam Vlade Švapske (Regierung von Schwaben, 2000.), ovu viziju ili realnu utopiju:

»Objediniti snage - to također znači: umnožiti stvarno bogatstvo ljudi i zajednice.

To ima i mnoge posljedice. A jedna od njih jest što u budućnosti - na pitanje gdje smo kod kuće, nećemo više morati posve činjenično odgovoriti 'u Amsterdamu' ili 'u Augsburgu' (jer je to slučaj tako htio), nego ćemo moći reći, i to ne bez nosa: 'Ovdje, na ovom mjestu, u ovom selu ili u ovom gradu. U svijetu u čijem sam oblikovanju sudjelovao i u čemu ću i dalje sudjelovati.'

U tu svrhu udružimo svoje snage!«

22 BLVA – Bayerische Landesvermessungsamt (op. A. P.).

Literatura

1. Auweck, Fritz A. (2000): Neue Aufgaben für Planung und Planer. - In: **Dorferneuerung vor neuen Herausforderungen**. Materialiensammlung des Lehrstuhls für Bodennutzung und Landentwicklung, Institut für Geodäsie, GIS und Landmanagement, Technische Universität München, Heft 24/2000.
2. Braun von, Joachim und Virchow, Detlef (2000): The Role of the Village in the 21st Century: Crops, Jobs, and Livelihood. Issues for Debate at the EXPO-Global Dialogue, Hannover, August 15-17, 2000. - Bonn : Zentrum für Entwicklungsforschung / Center for Development Research (ZEF Bonn), 2000. (Manuscript); sie auch: **Summaries of speeches, rural 21**, Potsdam, June 5-8, 2000. - Bonn ; Berlin : Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft, 2000.
3. Dorf + Stadterneuerung Land Salzburg (2000): Umfrageergebnisse : »Dorferneuerung in der Zukunft«. - **Salzburger Nachrichten**, Salzburg vom 5.9.2000. (Beilage: Dorf + Stadterneuerung - Land Salzburg).
4. Eggers, Karl J. (2001): Störfaktoren in der Praxis. (unveröffentlichte Manuskript; verteilt bei der Tagung des Rheinland-pfälzisches Wirtschaftsministeriums am 15.3.2001 in Mainz).
5. Glück, Alois (2000): Verantwortung übernehmen : Mit der Aktiven Bürgergesellschaft wird Deutschland leistungsfähiger und menschlicher. - Stuttgart ; München : DVA - Deutsche Verlags-Anstalt.
6. Henzler, Theodor (1999): Neuer Schwung für die Dorferneuerung. - (unveröffentlichte Manuskript vom 18.12.1999).
7. Konstanzer Erklärung (2000): Das Neue Dorf entsteht im Kopf. - **Ländlicher Raum**, Agrarsoziale Gesellschaft Göttingen, September/Oktober 2000.
8. Magel, Holger (1991): Dorferneuerung in Deutschland. - Frankfurt am Main : DG Bank (Neuwied).
9. Magel, Holger (2000): Dorferneuerung - Erfolgsmodell für Bürgerengagement und gemeinsame Zukunftsbewältigung. - In: Alois Glück und Holger Magel (Hrsg.): **Neue Wege in der Kommunalpolitik : Durch eine neue Bürger- und Sozialkultur zur Aktiven Bürgergesellschaft**. 2. Auflage. - München ; Berlin : Verlagsgruppe Jehle Rehm.
10. Mehta, Dinesh (2000): Urbanization of Poverty. - **UNCHS Habitat Debate**, Nairobi, Vol. 6 (December 2000) No. 4.
11. Nennung, Günther (2000): Verdorft die Welt, sie braucht es. - **Der Förderungsdienst**, Wien, Heft 11/2000.
12. Nennung, Günther (2001): Die Mega-Stadt ist Mega-out : Sehnsucht nach dem A... der Welt : ein Plädoyer für die Verdorfung. - **Morgen**, Kulturzeitschrift aus Niederösterreich, Wien, Heft 1/2001.
13. Österreichische Arbeitsgemeinschaft für Dorferneuerung und Gemeindeentwicklung (2000): Land schafft Raum. Grüne Dörfer. Freie Plätze. Neue Wege. - Salzburg ; München : Verlag Anton Pustet.
14. Radermacher, F. J. (2001): Wege zur Nachhaltigkeit. - Bayerischer Bürgermeister, Jehle-Zeitschrift für kommunale Selbstverwaltung, München, Heft 3/2001.
15. Regierung von Schwaben (2000): Kräfte bündeln. Bürgerfreundliche und transparente Planung. Kommunale Förderprogramme. - Augsburg : Regierung von Schwaben.
16. Sinner, Eberhard (2000): Bedeutung der Gemeinschaft und sozialen Kontakte für die moderne Gesellschaft. - Thesen für die Fachtagung der CSU-Grundsatzkommission am 18.3.2000 (Manuskript).

Holger Magel

Land Readjustment and Land Development, Institute of Geodesy, GIS (Geographic Information Systems - Geoinformation) and Land Management, Technical University Munich, Germany

20 Years of the Bavarian Village Renewal Program: Insights and Perspectives

Summary

This paper was presented by the author at the conference *Development of Villages - Where* (Hirschberg castle, Beilngries, 26th-27th April, 2001.), organised by the Bavarian Academy of Rural Areas and the Bavarian Architects' Association. The interest for the Bavarian program of village renovation lies in the fact that it developed into a guiding idea of the Bavarian rural spaces and agrarian policy and that it became a European model. The author concisely, and at the same time critically and realistically, firstly presents the acquired experiences and then the perspectives of village renovation in Bavaria (village renewal) in the context of relevant German, European and global changes and tendencies. Village renovation is accepted because - having emerged in the late seventies of the 20th century from the one time federal German and provincial Future investment program - it was very successful: it made possible a multisectoral, integrated and sustainable development of village and rural areas balanced with urban development, because it was based on a combination of essentially democratic methods of planning and model seeking, the rapid development and interaction of the profession, relevant institutions responsible for agrarian structure and the active civic-citizen and open society potential. For that reason the Bavarian renovation of village program is the basis from which, in framing the highest professional norms for the development of these unique instruments for rural development on the European, federal, provincial, and municipal levels, its special values have been copied in Germany. Since today the renovation of village is more actual and necessary than ever, in the second part of his paper the author concentrated on the need for it to remain aware of the future which demands reactions to challenges in relation to municipal development, new citizen and social culture, planning quality, professionally competent planning, land management, creating human and institutional potential (capacity building), and laying the foundations for scientific and research activities.

Key words: renovation of village, rural development, land management, land readjustment, citizen participation, planning, capacity building, Bavaria

Received on: 22nd May, 2001

Accepted on: 18th June, 2001

Holger Magel

Département pour l'aménagement du terrain et le développement rural, Institut de Géodésie, GIS (Systèmes d'information géographique - Géo-information) et la gestion du terrain, Université Technique, Munich, Allemagne

Les 20 ans du programme de la Bavière pour la rénovation du milieu rural: connaissances et perspectives

Résumé

Ce texte a été présenté par l'auteur au Séminaire *Dorfentwicklung-Wobin - Le Développement du Milieu rural - Oü* (château de Hirschberg, Beilngries, 26-27 avril 2001), organisé par l'Académie bavaroise de l'Espace rural (Bayerische Akademie Ländlicher Raum) et l'Association bavaroise des Architectes (Bayerische Architektenkammer). L'intérêt pour le Programme de la Bavière de rénovation du milieu rural réside dans le fait qu'il s'est développé en une idée maîtresse de la politique agraire et de l'espace rural de Bavière, et en est devenu un modèle européen. L'auteur expose succinctement, à la fois de façon critique et avec le sens de la réalité, premièrement les expériences acquises, puis les perspectives de rénovation du milieu rural en Bavière dans le contexte des tendances et des changements fondamentaux en Allemagne, en Europe et dans le monde. La rénovation du milieu rural a été acceptée car - émanant de la fin des années soixante-dix du XXe siècle, du Programme de l'Allemagne Fédérale et des lender d'investissements dans le futur, élaboré en son temps - elle a été très réussie: elle a rendu possible le développement intégré et durable du milieu rural et de l'espace rural, en harmonie avec le développement urbain, car elle était essentiellement basée sur une combinaison de méthodes démocratiques de planning et de recherche d'un modèle, le développement rapide et l'interaction de la profession, des institutions compétentes pour la structure agraire et le potentiel de la société civique - des citoyens - active. Pour cette raison, le Programme de la Bavière de rénovation du milieu rural est la base à partir de laquelle, dans le cadre des normes professionnelles les plus élevées pour le développement de ces instruments uniques pour le développement rural aux niveaux européen, fédéral, des lander et municipal, ses valeurs particulières ont été copiées en Allemagne. Vu qu'aujourd'hui la rénovation du milieu rural est de la plus grande actualité et plus nécessaire que jamais, dans la seconde partie du texte de l'auteur est traitée la nécessité de la maintenir dans l'avenir, ce qui exige de surmonter les défis dans le cadre du développement municipal, de la culture sociale et civique nouvelle, de la qualité du planning, du planning professionnel réalisé avec compétence, de la gestion du terrain, en créant un potentiel humain et institutionnel (capacity building) et en établissant des bases pour les travaux scientifiques et de recherche.

Mots-clés: rénovation du milieu rural, développement rural, gestion du terrain, aménagement du terrain, participation des citoyens, planning, création du potentiel humain et institutionnel (capacity building), Bavière.

Reçu: le 22 mai 2001

Accepté: le 18 juin 2001